

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՀԱՅՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (1)

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻԻ՝ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐՈՒՀԻՈՅՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԻ ՆՈՐԱ (2)

Հեղինակ՝ Թամար Տառապետեան

Մեր կրօնական-եկեղեցական գրականության մէջ սակաւ են հայ հայրաքանդութեան պատմութեան մասին հրատարակուած ուսումնասիրութիւններ: Դպրեվանճիկներու մէջ միայն մատենագրութեան եւ եկեղեցւոյ պատմութեան դասաւանդութեանց ընթացքին հայրաքանդութիւն կ'ուսուցուի հոգեւորականներու:

1971ին, Նորայր Արք. Պողոսեան լոյս կ'ընծայէ իր «Հայ Գրողներ» հատորը ուր կը հանդիպինք հայ հայրերու կեանքի պատմութեան: Ան զանոնք ի մի հաւաքած է տարիներու ընթացքին «մատենագրական դասերուն առթիւ, եւ Ս. Յակոբեանց Ձեռագրաց ծուցակի պատրաստութեան առընթեր»:

23 տարի ետք, ահաւասիկ կ'ունենանք Թամար Տառապետեանի աշխատասիրութիւնը, որ կը միտի ընթերցասէր հասարակութեան ծանօթացնել հայ վանական եւ մենակեաց եկեղեցական հայրերը եւ անոնց հոգեւոր ուսուցումները:

Ըստ Մալխասեանցի ստուգաբանութեան, հայրաքանդութիւն կամ հայրախօսութիւն գիտութիւնն է ուսումնասիրութիւնն է եկեղեցւոյ հայրերու կեանքի եւ գրութեան: Իր մերածականին մէջ, Տառապետեան հետեւեալ բառերով կը շարունակէ քաջատրեւ

հայրաքանդութիւնը. — «Այս փոքրիկ գիրքը, որ իր գլուխներուն մէջ կ'ամփոփէ հայ եկեղեցիի հայրերը եւ վանական հայրերը, ուրիշ նպատակ չունի եթէ ոչ ընթերցողը ընտանեցնել հայ հայրերուն հետ: Անշուշտ, ան սպառիչ չէ, ոչ ալ գիտուն: Ան պարզապէս կ'ուզէ ըլլալ գլխաւոր հայրերու կեանքին եւ գրութեաններուն մերածութիւն մը եւ կ'ուզէ մեզ դնել անոնց մտերմութեան մէջ: Այս էջերու երկայնքին, ան կը նկարագրէ անոնց բնական վայրը եւ կը քացայայտէ անոնց յատուկ բառապաշարը. ան անոնց վայրը կ'որոշէ եկեղեցիին եւ վանական աւանդութեան մէջ. մեզի ցոյց կու տայ անոնց օգտագործած մանկավարժութիւնը՝ ինչպէս եւ վարդապետութեան ծունդին անոնց բերած մասնակցութիւնը. կը ներկայացնէ կեանքի կանոնները գորս անոնք գտած են ...» (էջ 8-9):

Ո՛ր կ'են հայ հայրերը: Բ. Գլուխին մէջ, ան կ'ըսէ. — «Նախնական ֆրիստուէնութեան մէջ, ինչպէս մաւ հրեական աւանդութեան մէջ, «հայր» բառը ուսուցիչը կը ցուցնէ: Ան որ կը սիրէ եւ կ'առաջնորդէ: Ան որ կ'ուսուցանէ, քայց որ գիտէ իր ուսուցման ետին անհետիլ ... Ան սնունդ կու տայ հոգեւոր կեանքին, իր աշակերտը «գաւակ» կը կոչուի ... հայրերու փոխանցած դաստիարակութիւնը յանրածական կեանքի կերակուր մըն է,

(1) Համագգայինի Վահէ Սէփեան տպարան, Պէյրութ, 1994, էջ 128:

(2) Գնական քնագիր, Կաթողիկոսարանի Տպարան, Անթիլիաս, 1994, էջ 66:

աղբիւր մը, որ, տիրելով մարմնին վրայ, արժէքները կը նուիրապետացնէ ... Անոնց ուսուցումը Աւետարանի ուղղափառ ժառանգութիւնն է» (էջ 10-11):

128 էջնոց հատորիկը, բաժնուած 14 գլուխներու: Հնտութեամբ պատմականը կ'ընէ դասական հայ հայրաբանութեան, սկիզբ առած Ս. Մեսրոպ Մաշտոցով եւ վերջ գտած Ս. Գրիգոր Տաթեւացիով (ըստ կարգ մը հայրաբաններու՝ Առաքել Դարիժեցիով): Հայ Հայրաբանութեան յաջորդ գլուխներու ընթերցումը (Գ. հայ մեծականները, Դ. Մեծն Ներսէս եւ հայ վանականութեան հիմնադրութիւնը. Ն. Կեանքը Նկեղեցիին մէջ. Զ. Քալոյ գլխարկութիւնը. Է. Գր. Նարեկացի, խորհրդագրութեան մրցանակակիր. Ը. Ներսէս Շնորհալի, Կիլիկեան վարպետ. Թ. Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ. Ժ. Ներսէս Լամբրոնացի կամ Նկեղեցական առաջնորդը. ԺԱ. Հայրերու կողմէ առաջարկուած կանոններ, առակներ եւ նիւթեր. ԺԲ. Գր. Տաթեւացի կամ Մախանձաւի համբաւը. ԺԳ. Խորհրդ եւ ձեւը. ԺԴ. Այսօր տակաւին հայրեր կա՞ն), ցոյց կու տան որ Օր. Տասնապետեան տերն է իր ընտրած նիւթին: Յոգնաջան բնագործներու եւ ծրայան աշխատանքի իբր հետեւանք, ան տիրապետած է Նկեղեցական գրականութեան ու հայ մատենագրութեան: Հայ հայրերու աշխատութիւնը յաջողապէս դասաւորած, ամփոփած եւ ուշագրաւ ձեւով ներկայացուցած է, մանա թարգմանաբար մտոյշներ տուած է անոնց գրուածքներէն: Մէջքերենք մի քանիսն:—

«Ի վերջոյ ի՞նչ է այս բոլորին ապացոյցը, եթէ ոչ այն, թէ Աստուած անտեսած է մեզ եւ տարեքի իրենց բնութիւնն են փոխած: Գարունը՝ երաշտ, ամառը՝ անձրեւայոյզ, աշունը՝ ձմեռ դարձած, ձմեռը՝ սաստիկ ցուրտ, մրրկալից եւ երկարատեւ: Հովերը՝ քֆաբեր եւ խորշակաբեր՝ ցաւեր տարածող: Ամպերը՝

հուր թափող, կարկտաբեր. անձրեւները՝ անժամանակ եւ անօգուտ. եղանակը դառնաշունչ, եղեմաբեր: Ջուրերուն աւելնալը՝ անօգուտ, մուսգիլը՝ անդարմանելի: Նրկիրը՝ անպտղաբեր եւ կենդանիներուն անումը՝ նուագած, այլեւ երկրաշարժներ եւ սասանումներ: Նւ այս բոլորին վրայ ամէն կողմերէ խռովութիւն, ըստ այն խօսքին՝ թէ ամբարիշտներուն խաղաղութիւն չկա՛յ» (Մովսէս Խորենացի, Հայոց Պատմութիւն, Գ. Գլ. էջ 26):

«Թգեմիի հարցոցին՝ ինչո՞ւ համար է որ բազմաթիւ ռուսեր կը տարածես գետնին վրեւ: Նւ անկա ըսաւ. որովհետեւ թշնամիներս շատ են, եւ կը խոնարհիմ, որպէս զի նոյնպէս չըլլամ, եւ տակաւին վրաս չեյած՝ կը յագեցնէ գանոնք եւ կը մոռնան իրենց չարութիւնը: Այս առակը կը խրատէ մեզ խոնարհութեամբ, սեղանով եւ քաղցրութեամբ ընդ առաջ ելլել մեր թշնամիներուն, երբ ոչինչ կընանք ընկ անոնց, որպէս զի իրենց բարբի դառնութենէն շիջանք եւ մոռնան չարիքը» (Մխիթար Գօշի Առակներ, Վենետիկ, 1854, ԺԲ, էջ 100):

«Խռահականութիւնն է սկիզբը շնորհներուն. որովհետեւ մարդոց մէջ հոգեկան ամէն շնորհք՝ թէ՛ խօսքի եւ թէ՛ արուեստի՝ նախ միտքով կը մտածուի, եւ լաւի ու վատի, օգտակարի եւ անօգուտի մասին երկար մտածում է եւ դատում է ետք միայն յառաջ գալով կը դառնայ իմաստութիւն, խոհական խօսք եւ կամ կատարեալ՝ արուեստ՝ գեղեցիկ ծնունդներ խոհականութեան ընտիր ծնողէն» (Ստեփանոս Օրբելեան, Փարիզ, 1859, Ա. Հտ. էջ 108):

Ջերմօրէն կը թելադրենք Հայ Հայրաբանութիւն գրոյնկին ընթերցումը, որ կ'արժեւորէ հոգեկան — իմացական ապրուած կեանքին բարիքներն եւ յանքութիւնը:

Դոկտ. Թամար Տասնապետեանի երկրորդ աշխատասիրութիւնը Մովսէս Խորենացիի «Պատմութիւն Սրբոհայտն Սատուածածնի եւ Պատկերի Նորա»-ն Ձեռագիրներու ֆնակայան հրատարակութիւնն է:

Իր բացատրականին մէջ կ'ըսէ. –

«Հին հայ մատենագրութեան ամենէն արժեքաւոր հեղինակներէն մէկն է Մովսէս Խորենացին. իսկ իբրեւ պատմագիր՝ իրեն վերապահուած է ամենէն բարձր տեղը: Ան հեղինակ է մաքու աշխարհագրական, հոնետրական, թարգմանական, դաւանաբանական երկերու, որոնք մեծ դեր ունեցած են հայ աւտուածաբանական մտքի զարգացման մէջ: Իբրեւ այդպիսին շահեկանօրէն աչքի կ'իյնայ Խորենացիի հրապարակուող դաւանաբանական աշխատութիւնը, որ ձեռագիրներու մէջ յղացուած է իբրեւ համառօտ նամակ մը եւ անոր ընդարձակ պատասխանը՝ «Թուրք Սահակայ Արծրունւոյ մեծի իշխանի Վասպուրականի» եւ «Պատասխանի թղթոյն Սահակայ»: Դաւանաբանական այս աշխատութեան յօդներուն իբրեւ նպատակ

ունէր գորացնել Հայ Եկեղեցիի գաղափարաբանական – ազգայնական ոգին՝ ընդդէմ օտար ունձագութիւններու: Այս պատճառով ալ անոր մէջ արծարծուող խնդիրները յատկապէս քրիստոնաբանական – Մարեմաբանական նկարագիր ունին» (էջ 1):

66 մեծագիր էջնոց այս գրքոյը գուտ բանասիրական բնոյթ ունի: Տասնապետեան ընդօրինակելով Վենետիկի բնագիրը (T = հրատ. 1865, էջ 281-296), զայն համեմատած է 17 այլ ձեռագիրներու հետ (Ներեան 8, Վենետիկ 5, Վիեննա 3, Երուսաղէմ 1) էջ 15-40: Ապա, էջ 41-66 տպած է «Խորենացիի նոյն գրութեան ազատ զարգացում ունեցող ձեռագիրները»:

Հայրախօսական ու Մարեմաբանական իր գիտաշխատութիւններուն շնորհիւ, Թամար Տասնապետեան իր արժանի տեղը գրաւած է հայագիտութեամբ զբաղող անուանի կին գրողներու իւրիւն մէջ:

ԲԱՐԳԷՆ ԹՕՓՅԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՌՈՐԱԿԱՆՔ

Պատրիարք Սրբազան Հօր անունով, որ իբրեւ Կաթողիկոսական Տեղապահ Էջմիածին կը գտնուէր, Նոր Տարուան եւ Ս. Ծննդեան տօներուն առիթով Բարեմաղթութեանց եւ շնորհաւորութեան գիրեր յղուեցան Հոգեւոր եւ Կառավարական պետերուն, որոնց շնորհաւորագիրները ընդունուած են. –

– Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Կաթողիկոսին:

– Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Գարեգին Պատրիարք Գագանեանին:

– Հռովմէական Կաթողիկ Եկեղեցւոյ Բահամայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին:

– Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Տ. Ալեքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին:

– Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Ռոպերթօ Կիւլպէնկեանին:

– Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն: